

Zaangażowanie Francji w walkę z terroryzmem po zamachu na „Charlie Hebdo”

Małgorzata Wróblewska-Łysik

Nigdy jeszcze w najnowszej historii Francji nie istniały tak silne związki między bezpośrednimi zagrożeniami na terytorium francuskim a tymi, które mnożą się poza naszymi granicami.

Jean-Yves Le Drian,
minister obrony Francji¹

Seria zamachów ze stycznia 2015 r., w których zginęło 17 osób, w tym pracownicy redakcji „Charlie Hebdo”², boleśnie przypominała Francji o zagrożeniu terrorystycznym. Choć nie jest ono niczym nowym, to jednak skala wyjazdów obywateli francuskich w celu wzięcia udziału w działaniach dżihadystów w Iraku i Syrii oraz efektywna propaganda Państwa Islamskiego stanowią bezprecedensowe wyzwanie dla bezpieczeństwa państwa. Francja od lat zaangażowana jest w walkę z terroryzmem toczoną zarówno na gruncie wewnętrznym, jak i w ramach operacji wojskowych w Sahelu i na Bliskim Wschodzie. Niniejszy tekst pokazuje główne kierunki tych działań. Jest też próbą odpowiedzi na pytanie o ewentualny wpływ zamachów ze stycznia 2015 r. na zmiany systemu antyterrorystycznego we Francji.

Wzrost zagrożenia terrorystycznego na terenie Francji

Znane zagrożenie – nowi aktorzy

Terroryzm, jako instrument zastraszania ludności oraz osiągnięcia celów politycznych, nie jest zjawiskiem nowym w historii Francji. W latach sześćdziesiątych, w związku z algierską wojną o niepodległość, zamachów terrorystycznych zarówno w Algierii, jak i na terenie metropolitarnej

¹ Wystąpienie ministra obrony J.-Y. Le Driana, 11 marca 2015 r. <http://www.defense.gouv.fr/mini-stre/prises-de-parole-du-ministre/prises-de-parole-de-m.-jean-yves-le-drian/conference-de-presse-de-jean-yves-le-drian-intervention-liminaire> (dostęp: 29 lipca 2015 r.).

² Tygodnik satyryczny o orientacji libertariańskiej, lewicowej ukazuje się we Francji z przerwą od 1970 r. Słynie z publikacji antyreligijnych i antyklerykalnych. Zamach dokonany przez braci Kouachi na zespół redakcyjny „Charlie Hebdo” 7 stycznia 2015 r. miał być zemstą za karykatury przedstawiające proroka Mahometa.

Francji dokonywały Front Wyzwolenia Narodowego (*Front de Libération Nationale*) oraz Organizacja Tajnej Armii (*Organisation de l'armée secrète*)³. W późniejszym okresie podobną działalność prowadziły skrajnie separatystyczne ugrupowania z Korsyki, Kraju Basków i Bretanii. Najdłuższą kampanię terrorystyczną toczyli od 1979 r. ekstremiści lewicowi z *Action Directe*. Pochłonęła ona 13 ofiar i została zakończona aresztowaniem najważniejszych członków ugrupowania w 1987 r.

W latach osiemdziesiątych Francja stała się ponadto celem ataków związanych z sytuacją na Bliskim Wschodzie. W odpowiedzi podjęto negocjacje z państwami sponsorującymi terroryzm, zwłaszcza Syrią oraz Iranem. Zawarte porozumienia, zapewniające im wsparcie ekonomiczne i polityczne w zamian za wycofanie się z finansowania terroryzmu oraz informacje wywiadowcze, pozwoliły na osiem lat względnego spokoju⁴.

Sytuacja zmieniła się w latach dziewięćdziesiątych wraz z powstaniem siatki terrorystycznej *Le Groupe Islamique Armé* (GIA), ugrupowania powiązanego z Al-Kaidą. Jego celem było utworzenie państwa islamskiego w Algierii, ale też odwet na Francji za okres polityki kolonialnej. Francuskie władze, które przeprowadziły w 1986 r. gruntowną reformę systemu prawnego związanego ze zwalczaniem terroryzmu, miały do dyspozycji szereg instrumentów prawnych, policyjnych i wywiadowczych. W wyniku dwóch operacji przeprowadzonych w latach 1993–1994 aresztowano ok. dwustu algierskich islamistów⁵.

Te doświadczenia sprawiły, że – jak stwierdza F. Foley – w latach dziewięćdziesiątych Francja była najbardziej aktywnym państwem europejskim w walce z terroryzmem⁶. Również po zamachach z 11 września 2001 r. włączyła się do koalicji pod wodzą Stanów Zjednoczonych, biorąc udział w interwencji w Afganistanie. Prowadziła też bliską współpracę ze służbami bezpieczeństwa państw Afryki Północnej, Bliskiego Wschodu i Sahelu⁷. Zagrożenie terrorystyczne uznane zostało w oficjalnych dokumentach strategicznych za jedno z najbardziej prawdopodobnych. W *Białej księdze obrony i bezpieczeństwa narodowego* z 2013 r. stwierdza się, że „kampania terrorystyczna na dużą skalę doprowadziłaby do znacznych strat materialnych, psychologicznych i ludzkich. Symultaniczne bądź sukcesywne ataki na

³ J. Dalloz, *La France et le monde depuis 1945 [Francja i świat po 1945 r.]*, Armand Colin, Paryż 2004, s. 130.

⁴ F. Foley, *Countering Terrorism in Britain and France: Institution, Norms and the Shadow of the Past*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 16–17.

⁵ *Ibidem.*, s. 25–26.

⁶ *Ibidem.*, s. 4.

⁷ Zobacz: A. Hussey, *The French Intifada: the long war between France and its Arabs*, Granta, Londyn 2015, s. 341–343.

kilka obiektów zwiększyłyby oddziaływanie na ludność oraz przeciążenie sił bezpieczeństwa. Ich efekt zostałby spotęgowany w przypadku użycia broni masowego rażenia (nuklearnej, radiologicznej, biologicznej, chemicznej)”⁸.

Z uwagi na swoje zaangażowanie wojskowe i polityczne, a także wyznawane wartości, a zwłaszcza obronę laickości państwa, w ostatnich latach Francja stała się celem zamachów ze strony Al-Kaidy, innych ugrupowań terrorystycznych oraz niezależnych bojowników dżihadu. Wprowadzenie przez francuskie władze zakazu noszenia symboli religijnych w szkole (2004 r.) i chust zakrywających twarz w miejscach publicznych (2010 r.) spotkało się z ostrą krytyką ze strony fundamentalistów. Wybuchające niepokoje społeczne na przedmieściach, zamieszkałych głównie przez migrantów i mniejszość muzułmańską, pokazały kryzys francuskiego modelu integracji oraz postępującą radykalizację. Kontestacja elit i państwa w przypadku wielu młodych ludzi przybrała formę islamskiego fundamentalizmu.

Problem zagranicznych bojowników

Proklamowane w czerwcu 2014 r. tzw. Państwo Islamskie (PI/*Daesh*) przyciągnęło na tereny Syrii i Iraku tysiące dżihadystów z Europy Zachodniej. Według szacunków Międzynarodowego Centrum Studiów nad Radykalizacją (ICSR) ze stycznia 2015 r. największa część spośród 4 tys. bojowników z Europy Zachodniej pochodzi z Francji. W przeliczeniu na liczbę mieszkańców kraju, francuskich dżihadystów jest jednak mniej niż w Belgii, Danii i Szwecji (tj. ok. 18 na 1 mln mieszkańców)⁹.

Według danych francuskiego ministerstwa spraw wewnętrznych z maja 2015 r., szacuje się, że 1683 Francuzów jest zaangażowanych w działalność dżihadystów w Iraku i Syrii, co oznacza wzrost o 203 proc. w stosunku do stanu z 1 stycznia 2014 r. 457 francuskich bojowników przebywa obecnie na terenie konfliktu, 278 opuściło Syrię, z czego 213 powróciło do Francji¹⁰. Zaznaczyć jednak trzeba, że oficjalne liczby mają jedynie charakter szacunkowy, gdyż wielu dżihadystów pozostaje niewykrytych. Ponadto jest

⁸ *Le Livre blanc sur la défense et la sécurité nationale [Biała księga obrony i bezpieczeństwa narodowego]*, Paryż 2013, <http://fr.calameo.com/read/000331627d6f04ea4fe0e>, s. 48.

⁹ P. Neumann, *Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20,000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s*, 26 stycznia 2015 r., <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriaIraq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/> (dostęp: 27 lipca 2015 r.).

¹⁰ 320 obywateli Francji kieruje się w kierunku strefy walk, 105 zginęło, 2 przetrzymywanych jest w Syrii. Za: *Jihadisme : 457 Français présents en Irak et en Syrie, selon Cazeneuve [Dżihadyzm: według Cazeneuve 457 Francuzów obecnych w Iraku i Syrii]*, „Le Parisien”, 15 maja 2015 r., <http://www.leparisien.fr/faits-divers/jihadisme-cazeneuve-detaille-l-origine-des-francais-impliques-19-05-2015-4783609.php> (dostęp: 27 lipca 2015 r.).

możliwe, że część francuskich obywateli udaje się na teren walk z państw Maghrebu, a w statystykach figuruje jako Tunezyjczycy, Algierczycy czy Marokańczycy¹¹.

Napływ zagranicznych dżihadystów nie jest zjawiskiem nowym. W latach 80. XX w. podobny proces obserwowano w Afganistanie pod okupacją Związku Radzieckiego, gdzie według różnych szacunków przybyło od 3 tys. do 25 tys. arabskich bojowników. Ich powrót do krajów pochodzenia stał się istotnym czynnikiem destabilizacji, np. w Algierii, gdzie brali udział w wojnie domowej¹². Również konflikty w Bośni, Czeczenii, Somalii, Afganistanie po 2001 r. i na pograniczu pakistańsko-afgańskim oraz w Mali przyciągnęły dżihadystów z innych państw. Jednak w tych przypadkach udział obywateli francuskich sięgał 30–50 osób rocznie – podczas gdy obecnie tylko w ciągu tygodnia w szeregi PI wstępuje średnio 15 Francuzów¹³.

Przyczyny tak wielkiej skali tego zjawiska w Europie Zachodniej wiążą się z dużym znaczeniem terenów Syrii i Iraku w islamie oraz historii świata arabskiego. Walka w obronie ludności uciśnionej przez reżim Baszara Assada oraz szerzenie kalifatu na Bliskim Wschodzie jawią się wielu sunitom jako idee słuszne i uzasadnione¹⁴. Do tego dochodzi bardzo sprawny aparat propagandy Państwa Islamskiego – profesjonalnie nakręcone filmy (dobre jakościowo i dostosowane do odbiorców w różnych krajach), szerokie wykorzystanie mediów społecznościowych¹⁵, heroizacja bojowników („romantyzm dżihadystyczny”¹⁶). Istotne są również względy praktyczne, tj. łatwy dostęp do terenów konfliktu z uwagi na niebezpieczną granicę turecko-syryjską i niskie koszty podróży (rzędu kilkuset euro). Sam pobyt jest finansowany i organizowany przez *Daesh*, rekrutacja – prowadzona przez

¹¹ J.-L. Marret, L. Baral, *Pour une prévention française du terrorisme et du djihadisme [W kierunku francuskiej prewencji terroryzmu i dżihadyzmu]*, Note n° 13/2014, Fondation pour la Recherche Stratégique, 17 września 2014 r., s. 3, <http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/notes/2014/201413.pdf> (dostęp: 27 lipca 2015 r.).

¹² M. Hecker, *Le jihad en Syrie et en Irak: un défi pour la France [Dżihad w Syrii i Iraku: wyzwanie dla Francji]*, Strona Francuskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych (IFRI) <https://www.ifri.org/fr/publications/editoriaux/actuelles-de-lifri/jihad-syrie-irak-un-defi-france> (dostęp: 27 lipca 2015 r.).

¹³ *Rapport n° 388 (2014-2015) du 1er avril 2015 – par M. Jean-Pierre SUEUR, fait au nom de la CE sur l'organisation et les moyens de la lutte contre les réseaux djihadistes en France et en Europe [Raport z 1 kwietnia 2015 r. sporządzony przez Jean-Pierre'a Sueura w imieniu komisji śledczej w kwestii organizacji i środków walki z siatką dżihadystów we Francji i Europie]*, s. 38, <http://www.senat.fr/rap/r14-388/r14-3881.pdf> (dostęp: 27 lipca 2015 r.).

¹⁴ M. Hecker, *Le jihad en Syrie...*, *op.cit.*

¹⁵ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 55.

¹⁶ J.-L. Marret, Louis Baral, *Pour une prévention française...*, *op.cit.*, s. 3.

internet, a łączenie przyszlých bojowników w małe grupy pozwala na szybki wyjazd z kraju¹⁷.

W przypadku obywateli francuskich wskazuje się na jeszcze inne czynniki. Fakt, że stanowią oni największą grupę wśród bojowników z Zachodu można oczywiście wytłumaczyć obecnością znacznej społeczności muzułmańskiej we Francji, szacowanej na 4–5 mln osób¹⁸. Istotne są jednak jeszcze inne specyficzne zjawiska.

Po pierwsze, zauważa się radykalizację, postępującą przede wszystkim w więzieniach (gdzie islamski fundamentalizm jest dominującą wersją islamu¹⁹, a ok. 70 proc. więźniów to muzułmanie²⁰) oraz w bezpośrednim otoczeniu oficjalnych miejsc kultu. Biorąc pod uwagę, że około połowy francuskich dżihadystów to konwertyci, wywodzący się z drugiego lub trzeciego pokolenia imigrantów²¹, wydaje się, że radykalny islam w wielu przypadkach staje się sposobem kontestacji elit i buntu społecznego.

Po drugie, warto zauważyć, że we Francji wyjazdy nieletnich do Syrii stały się łatwiejsze z powodu zniesienia wymogu wyrażenia zgody ich rodziców na opuszczenie kraju. Od 1 stycznia 2013 r. osoby niepełnoletnie mogą same przekroczyć granicę, okazując jedynie paszport lub, w przypadku podróży do państw UE, dowód osobisty (*carte nationale d'identité*)²².

Po trzecie wreszcie, jak zauważają Jean-Luc Marret i Louis Baral, stanowcza postawa francuskich władz wobec B. Assada²³ mogła zostać odebrana przez niektórych jako pośrednia zachęta do walki z reżimem w Syrii (a nawet „wezwanie do dżihadu republikańskiego”)²⁴. Idea walki w obronie uciśnionych muzułmanów na całym świecie paradoksalnie może wydawać

¹⁷ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 40.

¹⁸ Francuskie prawo nie pozwala na uwzględnianie wyznawanej religii w spisie ludności. Liczba 4–5 mln jest najczęściej podawaną w odniesieniu do francuskich muzułmanów. Dane te pochodzą z ministerstwa spraw wewnętrznych Francji, które opiera swoje szacunki na informacjach o krajach pochodzenia obywateli. Za: A. Pouchard, S. Laurent, *Quel est le poids de l'islam en France ? [Jak silny jest islam we Francji?]*, 21 stycznia 2015 r., http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/01/21/que-pese-l-islam-en-france_4559859_4355770.html (dostęp: 14 września 2015 r.).

¹⁹ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 49.

²⁰ A. Hussey, *The French Intifada...*, *op.cit.*, s. 393.

²¹ *Jihadistes français en Syrie: „Pas de phénomène de masse” [Francuscy dżihadyci w Syrii: „nie ma masowego zjawiska”]*, France24.com, 18 czerwca 2015 r., <http://www.france24.com/fr/20150618-depart-francais-jihad-syrie-surveillance-filiere-ciotti-menucci-rapport> (dostęp: 28 lipca 2015 r.).

²² J.-L. Marret, L. Baral, *Pour une prévention française...*, *op.cit.*, s. 3.

²³ Od 2012 r. Francja nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych z władzami w Damaszku. Po użyciu broni chemicznej przez syryjskie władze w 2013 r. dążyła do interwencji przeciw reżimowi Baszara Assada.

²⁴ *Ibidem.*, s. 3.

się nośna w kraju, którego historia i kultura polityczna mocno naznaczone są ideałami Wielkiej Rewolucji.

Wyjazdy francuskich obywateli w celu wzięcia udziału w działaniach dżihadystów w Syrii – zjawisko bezprecedensowe w swej skali – zaczęły się już w 2012 r.²⁵. Bojownicy, którym udaje się wrócić do kraju, stają się poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego Francji.

Znaczenie zamachów ze stycznia 2015 r.

Ataki z 7, 8 i 9 stycznia 2015 r., zsynchronizowane przez terrorystów²⁶, wywołały szok we francuskim społeczeństwie. Ich celem była wolność prasy (redakcja „Charlie Hebdo”), społeczność żydowska (zakładnicy w sklepie Hyper Casher) oraz siły porządkowe (policjanci w Montrouge). Powszechnie odebrano je jako zamach na podstawowe wartości państwa francuskiego. „Marsze republikańskie” w całym kraju 11 stycznia pokazały mobilizację Francuzów w ich obronie oraz sprzeciw wobec religijnego fundamentalizmu, antysemityzmu i przemocy. Jednak przypadki zakłócania „minuty ciszy” w niektórych szkołach dowiodły również ograniczeń francuskiego modelu integracji.

Zamachy uświadomiły społeczeństwu powagę zagrożenia terrorystycznego. Znacznie wzrosła liczba powiadomień władz o przypadkach radykalizacji wśród bliskich (ze 150 w grudniu 2014 r. do 302 w styczniu 2015 r.)²⁷. Zaczęto również zwracać większą uwagę na zjawisko narastającej przemocy na tle religijnym (choć nadal radykalne postawy tłumaczone są głównie wykluczeniem społecznym²⁸). Wskazuje się na wzrost liczby ataków na miejsca kultu religijnego i nekropolie. W 2014 r. spośród 807 zdewastowanych obiektów 673 należały do chrześcijan. W kwietniu 2015 r. francuskie służby udaremniły natomiast zamach na kościół katolicki w Villejuif²⁹.

Według Jean-Pierre Filiu, ataki na chrześcijan wpisują się w strategię dżihadystów i PI, których celem jest wywołanie międzyreligijnego konfliktu globalnego. Dążą oni do sprowokowania silnej reakcji antymu-

²⁵ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 261.

²⁶ *Attentats à Paris: la nébuleuse Coulibaly - Kouachi* [Zamachy w Paryżu: powiązania Coulibaly-Kouachi], <http://graphics.france24.com/kouachi-coulibaly-charlie-hebdo-complices-enquete-paris-police-france-infographie/> (dostęp: 28 lipca 2015 r.).

²⁷ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 75.

²⁸ Autorzy raportu nt. filii dżihadystów we Francji przestrzegają przed jednoznacznymi ocenami, wskazując na wzrost liczby bojowników wywodzących się z klasy średniej. Za: *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 45.

²⁹ S. Kovacs, *Églises et cimetières: ces profanations invisibles* [Kościoły i cmentarze: te niewidzialne profanacje], „Le Figaro”, 20 kwietnia 2015 r., <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/04/19/01016-20150419ARTFIG00172-eglises-et-cimetieres-ces-profanations-invisibles.php> (dostęp: 28 lipca 2015 r.).

zułmańskiej na Zachodzie, która doprowadziłaby do większej izolacji i radykalizacji wyznawców islamu. Po zamachach na ateistów („Charlie Hebdo”), Żydów (sklep z żywnością koszerną) i siły porządkowe, chrześcijanie stanowią kolejną zagrożoną grupę we Francji, na której silną reakcją liczą terroryści³⁰.

Ataki ze stycznia 2015 r. pokazały, że francuska wojna z terroryzmem toczy się na dwóch frontach – w kraju i poza jego granicami – a być może także i na trzecim, nie mniej trudnym dla laickiej Republiki, związanym z ekspansją radykalnej wersji islamu.

Militarne działania Francji w walce z terroryzmem

Transformacja i modernizacja sił zbrojnych.

Bezpośrednim następstwem zamachów było ogłoszenie najwyższego poziomu zagrożenia atakiem terrorystycznym w regionach Ile-de-France i Pikardii. 12 stycznia 2015 r. decyzją prezydenta François Hollande’a rozpoczęto operację wojskową „Sentinelle”. Blisko 10 tys. żołnierzy (z czego 6 tys. w rejonie paryskim) miało odtąd zapewniać całodobową ochronę kilkuset obiektów w całym kraju – głównie synagog, meczetów, szkół, placówek dyplomatycznych i siedzib redakcji prasowych³¹. W kwietniu 2015 r. minister spraw wewnętrznych Bernard Cazeneuve zdecydował o adaptacji planu „Vigipirate”³² do zabezpieczania również chrześcijańskich obiektów kultu³³.

Bezprecedensowa skala zagrożenia a także zaangażowania wojskowego Francji skłoniła władze do podjęcia zmian w organizacji sił zbrojnych. Kierunki modernizacji w dużej mierze wynikają z doświadczeń wyniesionych z operacji „Serval” a następnie „Barkhane” w regionie Sahelu, które ujawniły braki w obszarach transportu strategicznego oraz ISR (*Intelligence, Surveillance,*

³⁰ AFP, *Cibler des églises, une stratégie du jihad global [Celować w kościoły, strategia globalnego dżihadu]*, Challenges.fr, 26 kwietnia 2015 r., <http://www.challenges.fr/societe/20150423.AFP5735/cibler-des-eglises-une-strategie-du-jihad-global.html> (dostęp: 28 lipca 2015 r.). Pierwotnie artykuł ukazał się na stronie: <http://www.infos.fr/cibler-des-eglises-une-strategie-du-jihad-global-132284.html#ixzz3Y8bqUzeO> (dostęp: 6 maja 2015 r.).

³¹ Wystąpienie ministra obrony J.-Y. Le Driana, 11 marca 2015 r., *op.cit.*

³² Narodowy system ostrzegania przed zagrożeniami terrorystycznymi. Zapewnia stały nadzór kluczowych obiektów na całym terytorium Francji oraz przewiduje konkretne środki bezpieczeństwa w zależności od stopnia zagrożenia.

³³ Specjalną ochronę miało otrzymać 178 spośród 45 tys. kościołów we Francji. Za: AFP, *Vigipirate: dispositif „adapte” pour les églises, annonce Cazeneuve [Vigipirate: środki „przystosowane” do kościołów, zapowiada Cazeneuve]*, „la Croix”, 23 kwietnia 2015 r., <http://www.la-croix.com/Actualite/France/Vigipirate-dispositif-adapte-pour-les-eglises-annonce-Cazeneuve-2015-04-23-1305513> (dostęp: 30 lipca 2015 r.).

Reconnaissance)³⁴. Choć artykuł ten koncentruje się na walce Francji z terroryzmem, to trzeba pamiętać o trwającej wojnie rosyjsko-ukraińskiej. Modernizacja francuskich sił zbrojnych ma również związek z konfliktem w Europie Wschodniej³⁵.

Zapowiedziane wiosną 2015 r. zmiany obejmują przede wszystkim:

- zwiększenie komponentu operacyjnego na terytorium narodowym do 7 tys. żołnierzy (przy zdolności do natychmiastowego jego podwyższenia do 10 tys. i utrzymania go przez miesiąc);
- nowy model sił lądowych, zakładający większą niż do tej pory planowano liczbę żołnierzy (77 tys. zamiast 66 tys.);
- wzmocnienie zdolności w obszarach wywiadu i cyberobrony;
- zwiększenie budżetu obronnego o 3,8 mld euro w stosunku do pierwotnych planów (*Loi de la programmation militaire*) – tym samym wzrośnie on ze 158,61 mld euro do 162,41 mld euro w latach 2015–2019;
- zwiększenie inwestycji w uzbrojenie i sprzęt wojskowy o 1,5 mld euro: zamówienia na śmigłowce *Tigre* i NH90, samoloty transportowe C130, fregaty rakietowe FREMM, drony rozpoznawcze; wspólne z Niemcami sfinansowanie satelity wojskowego CSO;
- zwiększenie rezerw wojskowych z obecnych 28 tys. do 40 tys.;
- rozszerzenie na Francję metropolitalną ochotniczej służby wojskowej (wzorowanej na tej, która funkcjonuje w departamentach zamorskich) – ma ona pomóc młodym w zdobyciu doświadczenia zawodowego i zatrudnienia (jej program będzie prowadzony we współpracy z przedsiębiorstwami i władzami regionalnymi);
- rozszerzenie zasięgu służby obywatelskiej;
- zreformowanie przede wszystkim Wojsk Lądowych, jak również Marynarki Wojennej i Sił Powietrznych³⁶.

Modernizacja francuskiej armii będzie koncentrować się na takich obszarach jak siły specjalne, cyberbezpieczeństwo oraz ISR³⁷. Francja podjęła prace razem z Niemcami i Włochami nad europejskimi dronami, jak również

³⁴ A. D'Evry, *L'opération Serval à l'épreuve du doute: vrais succès, fausses leçons* [Operacja Serval: prawdziwy sukces, fałszywe wnioski], „Focus stratégique”, n° 59, lipiec 2015, s. 38, http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/fs59devry_0.pdf (dostęp: 8 sierpnia 2015 r.).

³⁵ Wystąpienie ministra obrony J.-Y. Le Driana, 4 czerwca 2015 r., <http://www.defense.gouv.fr/ministre/prises-de-parole-du-ministre/prises-de-parole-de-m.-jean-yves-le-drian/presentation-de-l-actualisation-de-la-lpm-a-l-assemblee-nationale> (dostęp: 30 lipca 2015 r.).

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Wystąpienie ministra obrony J.-Y. Le Driana, 11 marca 2015 r., *op.cit.*

uruchomiła satelitarny program wojskowy Ceres. W ciągu czterech lat mają powstać trzy satelity nasłuchu elektromagnetycznego, konstruowane przez Airbus DS. W ten sposób Francja stanie się pierwszym w Europie (a trzecim na świecie, po USA i Rosji) państwem dysponującym zdolnościami w obszarze rozpoznania elektromagnetycznego. Znacząco wzmocni to też pozycję koncernu Airbus DS³⁸.

Francuski przemysł obronny przeżywa obecnie *boom* nie tylko dzięki inwestycjom narodowych sił zbrojnych, ale także dzięki zamówieniom z zagranicy. W 2014 r. zanotowano najwyższy od pięciu lat eksport uzbrojenia i sprzętu wojskowego, o wartości przekraczającej 8 mld euro³⁹. Dzięki kontraktom na dostawę 84 myśliwców *Rafale* do Egiptu, Kataru oraz Indii oraz prawdopodobnym dostawom 50 śmigłowców *Caracal* do Polski, wartość zamówień francuskiego przemysłu obronnego przekroczy rekordowe 15 mld euro w 2015 r. Tym samym zwiększają się szanse na to, że Francja stanie się drugim (po Stanach Zjednoczonych) największym eksporterem uzbrojenia na świecie⁴⁰.

Rozwijająca się baza przemysłowo-technologiczna sektora obronnego oraz modernizacja sił zbrojnych sprawiają, że Francja wyrasta na europejskiego lidera w obszarze obronności. Dzięki swojemu zaangażowaniu wojskowemu, zwłaszcza na obszarze Sahelu i na Bliskim Wschodzie, jest ważnym aktorem w globalnej walce z terroryzmem. Jednocześnie zwraca się uwagę, że obecna aktywność na tyłu frontach – w tym na terenie kraju – przekracza możliwości finansowe państwa⁴¹. Wobec obecnej skali wydatków

³⁸ V. Guillermand, *De nouveaux satellites espions pour l'armée française en 2020* [Nowe satelity szpiegowskie dla francuskiej armii w 2020 roku], „Le Figaro”, 13 marca 2015 r., <http://www.lefigaro.fr/conjoncture/2015/03/13/20002-20150313ARTFIG00006-de-nouveaux-satellites-espions-pour-l-armee-francaise-en-2020.php> (dostęp: 30 lipca 2015 r.); D. Bertrand, *Programme Ceres, un nouveau pas dans la détection de signaux électromagnétiques* [Program Ceres, nowy krok w obszarze wykrywania sygnałów elektromagnetycznych], 23 marca 2015 r., <http://www.defense.gouv.fr/actualites/dossiers/l-espace-au-profit-des-operations-militaires/cooperation-internationale-et-avenir-recherche-et-developpement/developpement-et-programmes-futurs/programme-ceres-un-nouveau-pas-dans-la-detection-de-signaux-electromagnetiques> (dostęp: 30 lipca 2015 r.).

³⁹ D. Gallois, *L'industrie française de l'armement retrouve des couleurs à l'export* [Eksport francuskiego przemysłu zbrojeniowego odzyskuje siły], „Le Monde”, 9 lutego 2015 r., http://www.lemonde.fr/economie/article/2015/02/09/l-industrie-francaise-de-l-armement-retrouve-des-couleurs-a-l-export_4572862_3234.html (dostęp: 30 lipca 2015 r.).

⁴⁰ W 2014 r. Francja klasyfikowana była na trzecim lub czwartym miejscu. Za: D. Gallois, 2015, *année record pour l'industrie de l'armement de la France* [2015, rekordowy rok dla przemysłu zbrojeniowego we Francji], „Le Monde”, 30 kwietnia 2015 r., http://www.lemonde.fr/economie-francaise/article/2015/04/30/2015-annee-de-tous-les-records-pour-l-industrie-de-l-armement-tricolore_4625902_1656968.html (dostęp: 30 lipca 2015 r.).

⁴¹ N. Guibert, *Hollande: plus de guerres, moins de moyens* [Hollande: więcej wojen, mniej środków], „Le Monde”, 15 listopada 2015 r., http://www.lemonde.fr/politique/article/2014/11/15/hollande-plus-de-guerres-moins-de-moyens_4524123_823448.html?xtmc=general_mercier&xtcr=16 (dostęp: 14 sierpnia 2015 r.).

obronnych oraz stagnacji gospodarczej nie wydaje się, aby Francja mogła przez dłuższy czas utrzymać ten poziom zaangażowania w operacje wojskowe.

Walka z terroryzmem w regionie Sahelu

Obszar Sahelu, rozciągający się od Mauretanii po Róg Afryki, ma priorytetowe znaczenie dla interesów bezpieczeństwa Francji. W dokumentach strategicznych określany jest jako południowe sąsiedztwo Europy i regionu Morza Śródziemnego⁴². O jego znaczeniu dla Francji decydują więzi historyczne, znaczna obecność obywateli francuskich, a także źródła zagrożeń dla jej bezpieczeństwa⁴³. Choć relacje ekonomiczne z tym regionem odgrywają drugorzędną rolę, to jednak warto wspomnieć o francuskich inwestycjach w przemyśle wydobywczym oraz imporcie surowców naturalnych z państw Sahelu⁴⁴.

Interesy te znalazły się w bezpośrednim niebezpieczeństwie w 2012 r., wraz z destabilizacją Mali. Sytuacja w tym kraju związana jest z ruchami separatystycznymi Tuaregów na północy oraz ekspansją rodzimych i zagranicznych dżihadystów. Państwa takie jak Arabia Saudyjska i Katar wykorzystywały długoletnie zaniedbania administracji centralnej w północnym Mali do działalności prozelickiej w duchu wahhabizmu. Finansowały szkoły koraniczne i meczety, gdzie nauczali imamowie wykształceni w Arabii Saudyjskiej czy Pakistanie, a także islamskie organizacje pozarządowe. Choć lokalne praktyki religijne zakorzenione są w tradycji salafickiej – pokojowym, mistyczno-ascetycznym nurcie islamu, to od lat w Mali wyraźnie umacniały się ruchy fundamentalistyczne. Tuarescy separatyści podzielili się na Narodowy Ruch Wyzwolenia Azawadu (MNLA) oraz dżihadystyczny Ansar Dine („obrońcy religii”). Do Mali zaczęli ściągać również bojownicy z zagranicy, zgrupowani w takich organizacjach jak Al-Kaida Islamskiego Maghrebu (AQMI), „Sygnatariusze Krwi” czy Ruch na rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej (MUJAO)⁴⁵.

Iskrą zapalną były wydarzenia arabskiej wiosny w państwach Maghrebu oraz ogłoszenie niepodległości południowego Sudanu w 2011 r., które rozbudziły nadzieje Tuaregów na uniezależnienie się od władz w Bamako.

⁴² *Le Livre blanc sur la défense et la sécurité nationale [Biała księga obrony i bezpieczeństwa narodowego]*, Paryż 2008, s. 43, <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/084000341.pdf> (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁴³ *Le Livre blanc 2013...*, *op.cit.*, s. 54–55.

⁴⁴ Francja importuje ropę naftową z Czadu, uran z Nigru oraz złoża żelaza z Mauretanii. Za: *Informacje nt. relacji ekonomicznych Francji z państwami Afryki na stronach ministerstwa spraw zagranicznych i rozwoju międzynarodowego*: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique/> (dostęp: 15 września 2015 r.).

⁴⁵ A. D'Evry, *L'opération Serval...*, *op.cit.*, s. 9–15.

W styczniu 2012 r. ruchy zbrojne przeszły do ofensywy, która doprowadziła do zajęcia północnej części Mali i ogłoszenia niepodległości Azawadu (6 kwietnia 2012 r.). Bojownikom sprzyjały rebelie wybuchające na południu kraju oraz zamach stanu w Bamako (21–22 marca 2012 r.)⁴⁶. Celem dżihadystów stało się zaprowadzenie szariat na całym terytorium Mali. Międzynarodową opinię publiczną wkrótce obiegły doniesienia o terroryzowaniu podbitej ludności oraz zniszczeniu mauzoleów i meczetu w Timbuktu, jednym z historycznych ośrodków islamu, wpisanym na listę światowego dziedzictwa UNESCO⁴⁷.

Zaangażowanie Francji – najpierw dyplomatyczne, a następnie wojskowe – w rozwiązywanie konfliktu w Mali wynikało z obawy przed całkowitym rozpadem państwa. Pustka strategiczna w tym regionie doprowadziłaby do dalszego umocnienia dżihadystów i ich ekspansji w kierunku Maghrebu i Europy. Poczucie odpowiedzialności za dawną kolonię oraz obecność blisko 4,7 tys. Francuzów w rejonie Bamako miały również wpływ na decyzje władz w Paryżu. Francji zależało przy tym na jak największym udziale w stabilizacji Mali sąsiednich państw afrykańskich, a także ONZ i UE⁴⁸.

Francuska ofensywa dyplomatyczna na rzecz międzynarodowej interwencji w Mali spotkała się początkowo z chłodnym przyjęciem Stanów Zjednoczonych oraz sekretarza generalnego ONZ Ban Ki-Moona. Sceptyczne były również państwa europejskie, które w działaniach Francji widziały próbę instrumentalizacji UE do celów własnej polityki w duchu *Françafrique*⁴⁹. Sprzeciw wobec międzynarodowej interwencji zbrojnej wyrażała również Algieria, popierająca dyplomatyczne uregulowanie konfliktu. Jednak ofensywa dżihadystów na południu Mali 9 stycznia 2013 r. oraz prośby o pomoc ponawiane przez malijski rząd zasadniczo zmieniły sytuację. 11 stycznia 2013 r. prezydent François Hollande podjął decyzję o interwencji zbrojnej

⁴⁶ *Ibidem.*, s. 16.

⁴⁷ *Tombouctou défiguré par les islamistes [Timbuktu zniszczone przez islamistów]*, „Libération”, 1 lipca 2012 r., http://www.liberation.fr/monde/2012/07/01/tombouctou-defigure-par-les-islamistes_830454 (dostęp: 8 sierpnia 2015 r.); Mali : après les mausolées, les islamistes s'en prennent à une mosquée de Tombouctou [Mali: po mauzoleach islamiści biorą się za meczet w Timbuktu], „Libération”, 2 lipca 2012 r., http://www.liberation.fr/monde/2012/07/02/apres-les-mausolees-les-islamistes-ciblent-une-mosquee-a-tombouctou_830555 (dostęp: 8 sierpnia 2015 r.).

⁴⁸ A. Leboeuf, H. Quénot-Suarez, *La politique africaine de la France sous François Hollande. Renouvement et impensé stratégique [Afrykańska polityka Francji za kadencji François Hollande'a. Odnowa i strategiczne niedookreślenie]*, IFRI 2014, s. 33–34, http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/quenot_suarez_leboeuf_politique_africaine_de_la_france.pdf (dostęp: 8 sierpnia 2015 r.).

⁴⁹ Termin został ukuty w latach 50. przez Félixą Houphouët-Boigny, późniejszego prezydenta Wybrzeża Kości Słoniowej. Pierwotnie oznaczał silne związki Francji z byłymi koloniami. Obecnie używany w znaczeniu pejoratywnym, jako neokolonialne wpływy francuskie w państwach afrykańskich.

w celu zatrzymania dżihadystów, pomocy władzom w Bamako w odzyskaniu kontroli nad terytorium kraju oraz odbicia siedmiu francuskich zakładników przetrzymywanych przez AQMI i MUJAO.

Działania sił specjalnych i lotnictwa, a następnie również wojsk konwencjonalnych, pozwoliły już po czterech miesiącach na rozpoczęcie fazy stabilizacji oraz stopniowe zwiększanie zaangażowania jednostek międzynarodowych. Operacja „Serval” – powszechnie uważana za sukces – pokazała zdolność sił zbrojnych do szybkiego rozmieszczenia i podjęcia autonomicznych działań na teatrze walk odległym o blisko 6 tys. km od terytorium kraju. Było to możliwe dzięki znacznej obecności wojskowej Francji w Afryce w ramach porozumień dwustronnych z państwami regionu oraz operacji prowadzonych na kontynencie („Epervier” w Czadzie, „Licorne” na Wybrzeżu Kości Słoniowej i „Boali” w Republice Środkowoafrykańskiej). Podkreśla się też znaczenie sprawnej współpracy wywiadów wojskowego i cywilnego⁵⁰.

Francuska kampania dyplomatyczna na rzecz międzynarodowej interwencji zbrojnej w Mali również zakończyła się sukcesem. W grudniu 2012 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ jednogłośnie przyjęła rezolucję 2085 ustanawiającą Międzynarodową Misję Wsparcia w Mali pod Dowództwem Sił Afrykańskich (*African-led International Support Mission in Mali*, AFISMA). Pozwoliło to Francji na częściowe przekazanie zadań wojskom afrykańskim po zakończeniu ofensywnej fazy operacji „Serval”⁵¹. Również UE zdecydowała się na zaangażowanie w stabilizację Mali, uznając za zagrożenie dla swoich interesów strategicznych sytuację w tym kraju. W lutym 2013 r. Rada podjęła decyzję o uruchomieniu misji EUTM-Mali (*European Union Training Mission in Mali*)⁵². Ponadto, sześć państw europejskich (Niemcy, Belgia, Dania, Wielka Brytania, Hiszpania, Holandia) oraz Stany Zjednoczone i Kanada udzieliły wsparcia francuskiej operacji w zakresie transportu lotniczego oraz tankowania w powietrzu⁵³.

⁵⁰ A. D'Evry, *L'opération Serval...*, *op.cit.*, s. 24–26.

⁵¹ Do zadań AFISMA należało zwłaszcza wsparcie władz w Bamako w odbudowie zdolności sił zbrojnych i przywróceniu kontroli nad północną częścią terytorium Mali oraz ochrona ludności cywilnej. Na mocy rezolucji 2100 z kwietnia 2013 r. zastąpiła ją misja stabilizacyjna MINUSMA (*The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali*), która ma również za zadanie wspieranie procesu politycznego w Mali. Według stanu na czerwiec 2015 r. liczy ona 10,2 tys. osób (ok. 9,1 tys. żołnierzy i 1 tys. policji). Za: *Security Council Authorizes Deployment of African-Led International Support Mission in Mali for Initial Year-Long Period - Security Council 6898th Meeting*, 20 grudnia 2012 r., <http://www.un.org/press/en/2012/sc10870.doc.htm> (dostęp: 9 sierpnia 2015 r.), Strona misji MINUSMA, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/background.shtml>, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/facts.shtml> (dostęp: 9 sierpnia 2015 r.).

⁵² A. D'Evry, *L'opération Serval...*, *op.cit.*, s. 20.

⁵³ *Opération Barkhane [Operacja Barkhane]*, <http://www.defense.gouv.fr/operations/sahel/dossier-de-presentation-de-l-operation-barkhane/operation-barkhane>, 6 sierpnia 2015 r. (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

Ofensywa francuskich sił zbrojnych zapobiegła utworzeniu przez dżihadystów quasi-państwa na terenie Mali, jednak nie powstrzymała rozprzestrzenienia się ugrupowań zbrojnych na całym obszarze Sahelu. Dlatego operacja „Barkhane”, która 1 sierpnia 2014 r. zastąpiła misję „Serval”, objęła Mauretanię, Mali, Niger, Czad i Burkina Faso. Francuskie wojska w sile 3 tys. żołnierzy prowadzą działania we współpracy z tymi państwami, określanymi jako grupa G5-Sahel⁵⁴. Są to niewielkie siły jak na obszar wielkości Europy. Choć minister J.-Y. Le Drian zapowiedział wiosną 2015 r. wzmocnienie operacji „Barkhane”, to jednak teren jej działania jest zbyt rozległy, aby skutecznie zlikwidować bazy dżihadystów. Celem misji jest raczej powstrzymanie zagrożenia i niedopuszczenie do utworzenia nowego „dżihadystanu” na wzór PI w Iraku i Syrii. Sukcesem francuskich sił specjalnych jest zlikwidowanie głównych przywódców AQMI, Ansar Dine i MUJAO⁵⁵.

Ugrupowania te mają jednak znaczący zasób bojowników w ubogiej ludności państw regionu, która wstępuje w ich szeregi nie tylko ze względów religijnych i politycznych, ale przede wszystkim w zamian za wynagrodzenie i broń⁵⁶. Dlatego kluczowe znaczenie dla Sahelu ma nie tylko współpraca wojskowa, ale również gospodarcza i rozwojowa, w którą Francja angażuje się zarówno na płaszczyźnie bilateralnej, jak i w ramach aktywności UE. Bardzo ważne dla stabilizacji regionu jest też wspieranie procesu politycznego w Mali, gdzie wciąż na północy kraju aktywne są grupy rebeliantów. Ogromnym wyzwaniem pozostaje chaos panujący w Libii, który sprzyja działalności wielu ugrupowań dżihadu, m.in. PI. Generuje też wiele zagrożeń dla Europy: masową migrację, terroryzm, przemyt ludzi, broni i ropy naftowej czy piractwo.

Kwestia Libii ma dla władz w Paryżu duże znaczenie ze względu na jej wpływ na sukces operacji „Barkhane”. Francuskie wojska stacjonują zaledwie kilkadziesiąt kilometrów od granicy z Fezzanem, w bazie Madama w Nigrze. Od jesieni 2014 r. podnoszona jest we Francji kwestia rozszerzenia zasięgu misji na południową Libię, z uwagi na przeniesienie działań dżihadystów na jej terytorium⁵⁷. Również Włochy wyraziły gotowość do podjęcia

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Deux chefs djihadistes tués au Mali par l'armée française [Dwaj dowódcy dżihadystów zabici w Mali przez francuską armię]*, „Le Monde”, 20 maja 2015 r., http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/05/20/deux-chefs-djihadistes-tues-au-mali-par-l-armee-francaise_4637233_3212.html (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁵⁶ R. Carayol, *Terrorisme au Sahel : la stratégie de Sisyphe [Terroryzm w Sahelu: syzyfowa strategia]*, „Jeune Afrique”, 24 marca 2015, <http://www.jeuneafrique.com/227810/politique/terrorisme-au-sahel-la-strat-gie-de-sisyphe/> (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁵⁷ N. Guibert, *Aller en Libye, une „question d'efficacité”, selon un général français [Misja w Libii to „warunek sukcesu”, według francuskiego generała]*, „Le Monde”, 2 lipca 2015 r., http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/07/02/au-sud-libye-tout-est-a-faire-contre-le-terrorisme-estime-un-general-francais_4668130_3212.html#VISCZAK72ceJcSv5.99 (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

interwencji zbrojnej w tym kraju w szerokiej koalicji międzynarodowej i z mandatem ONZ⁵⁸. Wskazuje się jednak, że rozwiązanie takie mogłoby wywołać skutek odwrotny do zamierzonego: masową mobilizację muzułmanów przeciwko obcej okupacji. Efektywna stabilizacja Libii wymagałaby ponadto ogromnych środków. Według szacunków ośrodka RAND z 2014 r. (jeszcze sprzed proklamowania PI w tym kraju), siły utrzymania pokoju musiałyby liczyć co najmniej 61 tys. żołnierzy⁵⁹.

Ze względu na priorytet walki z terroryzmem władze w Paryżu przykładają dużą wagę do współpracy z sojusznikami w Afryce. Należą do nich zwłaszcza Egipt („partnerstwo strategiczne” przypieczętowała w lutym 2015 r. sprzedaż myśliwców *Rafale* i fregaty FREMM), Czad (który zaangażował największe siły w Mali w 2013 r., a obecnie walczy z Boko Haram) oraz Kamerun (również prowadzący działania przeciwko dżihadystom z Nigerii oraz na rzecz uwolnienia francuskich zakładników). Wskazuje się przy tym, że wzrost zagrożenia terrorystycznego oraz operacje „Barkhane” i „Sangaris” w Republice Środkowoafrykańskiej spowodowały podporządkowanie polityki afrykańskiej Francji kwestiom wojskowym w ostatnich latach⁶⁰.

Udział w koalicji przeciwko PI na Bliskim Wschodzie

Francja należy do najbardziej aktywnych sojuszników Stanów Zjednoczonych w walce z PI⁶¹. Po amerykańskich nalotach na pozycje islamistów w Iraku w sierpniu 2014 r., uruchomiła własną operację „Chammal” 19 września 2014 r., rozpoczynając tym samym działania koalicji międzynarodowej. Kilka dni wcześniej to właśnie w Paryżu przedstawiciele dwudziestu państw, w tym Bliskiego Wschodu, wydali oświadczenie, w którym

⁵⁸ A. Gallet, *Les enjeux du chaos libyen [O co chodzi w libijskim chaosie]*, „Politique étrangère”, 2/2015, s. 111, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/gallet_pe2-2015.pdf (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁵⁹ A. Varvelli, *Libia, non solo stato islamico [Libia, nie tylko państwo islamskie]*, „Osservatorio di Politica Internazionale”, 19 lutego 2015 r., http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/nota_libia_190215.pdf (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁶⁰ D. Revault d'Allonnes, C. Châtelot, *Au Bénin, Hollande entame sa tournée en Afrique [W Beninie Hollande rozpoczyna swoje tournée po Afryce]*, „Le Monde”, 1 lipca 2015, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/07/01/francois-hollande-entame-une-tournee-en-afrique_4665445_3212.html#GjiWhAgmQWbQkoJB.99 (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.); H. Sallon, *Mistral : l'Arabie saoudite et l'Egypte „sont prêtes à tout pour acheter les deux navires” [Mistral: Arabia Saudyjska i Egipt „są gotowe na wszystko, by kupić dwa okręty”]*, „Le Monde”, 7 sierpnia 2015, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/08/07/l-egypte-et-l-arabie-saoudite-candidates-au-rachat-des-mistrals_4715520_3212.html (dostęp: 10 sierpnia 2015 r.).

⁶¹ J. Drennann, *Who Has Contributed What in the Coalition Against the Islamic State?*, „Foreign Policy”, 12 listopada 2015 r., http://foreignpolicy.com/2014/11/12/who-has-contributed-what-in-the-coalition-against-the-islamic-state/?wp_login_redirect=0 (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

zadeklarowali poparcie dla rządu irackiego w walce z PI, również w formie pomocy wojskowej⁶².

Zaangażowanie wojskowe i polityczne Francji wynika z postrzegania sytuacji w Iraku i Syrii jako źródła bezpośrednich zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa: terroryzmu, a także masowej migracji do Europy wskutek czystek religijnych i etnicznych. Rozpad państw na Bliskim Wschodzie stworzył warunki sprzyjające rozwojowi dżihadyzmu, a więc szkoleniu również francuskich bojowników. *Daesh* opanował ponad 100 tys. km² zamieszkałych przez ok. 8 mln ludzi, tworząc na podbitych terenach struktury administracyjne, armię, aparat sądowiczy, system edukacji, a nawet system gospodarczy⁶³. Dysponuje ponadto prężnym aparatem propagandy, który przyczynia się do radykalizacji muzułmańskiej mniejszości we Francji⁶⁴.

Mimo to operacja „Chammal” jest obecnie dopiero czwartą pod względem wielkości operacją francuskich sił zbrojnych poza granicami kraju. Zaangażowanych jest w nią 700 żołnierzy, dwanaście myśliwców (sześć *Rafale*, trzy *Mirage 2000D* i trzy *Mirage 2000N*) oraz morski samolot patrolowy *Atlantique 2*⁶⁵. Po zamachach ze stycznia 2015 r. Francja czasowo wzmocniła wkład w działania wojsk koalicyjnych, wysyłając w rejon Zatoki Perskiej lotniskowiec „Charles de Gaulle”. Przez dwa miesiące z jego pokładu startowały myśliwce amerykańskie i francuskie przeprowadzające naloty na pozycje PI. Zaangażowanie tego okrętu – po raz pierwszy od czasu interwencji w Libii w 2011 r. – było sygnałem politycznym pod adresem *Daesh* i miało znaczenie bardziej symboliczne niż strategiczne⁶⁶.

⁶² *The international coalition to counter ISIL/Daesh (the „Islamic State”)*, EPRS Briefing, 17 marca 2015 r., [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551330/EPRS_BRI\(2015\)551330_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551330/EPRS_BRI(2015)551330_EN.pdf) (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

⁶³ K. Strachota, *Bliski Wschód w cieniu Państwa Islamskiego*, „Punkt Widzenia”, OSW, Nr 52, lipiec 2015 r., s. 13, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_52_pl-bliski-wschod-w-cieniu_net.pdf (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

⁶⁴ Szacuje się, że komórki propagandowe PI zamieszczają dziennie 40 tys. wpisów po francusku na portalu *Twitter*. Jej francuskojęzyczne konta śledzi ok. 2,8 mln osób. Za: C. Brunel, *Daesh : l'État islamique sort son appli [Daesh: Państwo Islamskie wydaje swoją aplikację]*, „Le Point”, 11 sierpnia 2015 r., http://www.lepoint.fr/high-tech-internet/daesh-l-etat-islamique-sort-son-appli-11-08-2015-1955991_47.php#xtor=CS1-32 (dostęp: 11 sierpnia 2015 r.).

⁶⁵ *Chammal : exercice conjoint de Force Protection [Chammal: wspólne ćwiczenie Force Protection]*, Strona Ministerstwa Obrony Francji, 12 sierpnia 2015 r., <http://www.defense.gouv.fr/operations/irak/actualites/chammal-exercice-conjoint-de-force-protection> (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

⁶⁶ *Lutte contre Daesh: à quoi sert le porte-avions Charles-de-Gaulle? [Walka z Daesh: do czego służy lotniskowiec Charles-de-Gaulle?]*, „SudOuest.fr”, 26 lutego 2015 r., <http://www.sudouest.fr/2015/02/26/lutte-contre-daesh-a-quoi-sert-le-porte-avions-charles-de-gaulle-1842209-6072.php> (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.); *Le Charles-de-Gaulle engagé contre Daesh, des Rafale décollent en mission [Charles de Gaulle zaangażowany przeciw Daesh, Rafale wylatują na misję]*, „L'Express”, 23 lutego 2015 r., http://www.lexpress.fr/actualite/monde/proche-moyen-orient/le-porte-avions-charles-de-gaulle-integre-a-l-intervention-contre-daesh_1654089.html#fAQoRQVmjleSitz8.99 (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

Ten stosunkowo niewielki wkład Francji w operację „Inherent Resolve” wynika z kilku czynników. Po pierwsze, dominującej roli - zarówno politycznej jak i wojskowej - Stanów Zjednoczonych. Sytuacja jest zasadniczo inna niż w przypadku Mali czy Republiki Środkowoafrykańskiej, gdzie to Francja podjęła interwencje, inicjując zaangażowanie sił afrykańskich, ONZ i UE. W tych dwóch przypadkach władze w Paryżu zdawały sobie sprawę, że w razie braku ich reakcji na toczące się tam konflikty, nikt inny nie wyśle wojsk do Afryki⁶⁷. Natomiast w walce z PI koalicję tworzy przeszło 60 państw, a główny ciężar operacji spoczywa na USA⁶⁸. Wobec obecnych problemów Francji z dopięciem budżetu obronnego, sytuacja ta jest korzystna i pozwala na utrzymanie sił zbrojnych w innych częściach globu.

Po drugie, wobec skomplikowanej sytuacji na Bliskim Wschodzie, realne możliwości stabilizacji regionu nie są zbyt duże. Celem działań koalicjantów jest nie tyle unicestwienie, co powstrzymanie *Daesh* i temu służą operacje z powietrza oraz konsolidacja lokalnych sił zwalczających tę organizację. Wykluczenie zaangażowania sił lądowych stanowi istotne ograniczenie. W poprzednich operacjach w Afganistanie oraz w Iraku w 2003 r. to właśnie działania wojsk lądowych były czynnikiem decydującym o sukcesie militarnym. Francusko-brytyjska interwencja w Libii w 2011 r. pokazała natomiast, że brak trwałego zaangażowania prowadzi do eskalacji wojny domowej i załamania państwa. Jeśli więc nawet uda się rozbić struktury PI, nie musi to oznaczać końca działań zbrojnych i stabilizacji Bliskiego Wschodu⁶⁹.

We wrześniu 2015 r., w kontekście masowego napływu migrantów, w tym uchodźców syryjskich do Europy, prezydent F. Hollande poinformował o podjęciu przez francuskie siły zbrojne lotów zwiadowczych na terenie Syrii, a także o konieczności rozpoczęcia ataków na pozycje PI w tym kraju. Do tej pory Francja prowadziła jedynie naloty na cele w Iraku⁷⁰, nie chcąc wzmacniać reżimu B. Assada. Władze w Paryżu od 2012 r. nie utrzymują z nim stosunków, a po użyciu broni chemicznej przez siły rządowe dążyły do interwencji zbrojnej w Syrii. Obecnie część francuskich polityków opowiada się za przywróceniem kontaktów dyplomatycznych⁷¹. Biorąc pod uwagę

⁶⁷ A. Leboeuf, H. Quénot-Suarez, *La politique africaine de la France...*, op.cit., s. 34.

⁶⁸ R. Cohen, G. Scheinmann, *The Hollow Coalition. Washington's Timid European Allies*, „Foreign Affairs”, 5 listopada 2014 r., <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2014-11-05/hollow-coalition> (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

⁶⁹ K. Strachota, *Bliski Wschód w cieniu Państwa Islamskiego*, op.cit., s. 38.

⁷⁰ *The international coalition to counter ISIL/Daesh*, op.cit., s. 8.

⁷¹ A. Morcuende, *Etat islamique: la droite française divisée face à la stratégie à adopter [Państwo islamskie: francuska prawica podzielona co do strategii, jaką należy przyjąć]*, „Le Monde”, 22 lipca 2015 r., http://www.lemonde.fr/politique/article/2015/07/22/etat-islamique-la-droite-francaise-divisee-face-a-la-strategie-a-adopter_4694280_823448.html (dostęp: 13 sierpnia 2015 r.).

coraz bardziej odczuwalne w Europie skutki wojny w Syrii, niewykluczone jest przewartościowanie stanowiska Francji, a także zwiększenie jej zaangażowania w walkę z PI w najbliższym czasie.

Zmiany w polityce wewnętrznej

Nowe instrumenty prawne i policyjne

Walcząc z terroryzmem u jego źródeł – na Bliskim Wschodzie i w Sahelu – Francja podejmuje również działania na własnym terytorium. Ich główne kierunki to zapobieganie radykalizacji, wzmocnienie koordynacji i uprawnień służb antyterrorystycznych, walka z propagowaniem dżihadu w internecie, zmiany w sądownictwie i więziennictwie.

Jak wskazują autorzy raportu na temat organizacji i środków walki z dżihadyzmem we Francji i w Europie, przygotowanego przez komisję śledczą Senatu, francuskie władze późno zareagowały na wzrost liczby obywateli wyjeżdżających do Iraku i Syrii⁷². Mimo, że zjawisko to nasilało się od 2012 r., dopiero w kwietniu 2014 r. minister spraw wewnętrznych B. Cazeneuve ogłosił plan walki z radykalizacją i ugrupowaniami terrorystycznymi. Jego główne elementy znalazły się w ustawie przyjętej 13 listopada 2014 r., która wyposażyła francuskie władze w ważne instrumenty. Nowe prawo pozwala w szczególności na wydanie zakazu opuszczenia terytorium państwa – odebranie paszportu i dowodu osobistego, a nawet karę trzech lat więzienia i grzywny dla osoby próbującej wyjechać jako bojownik dżihadu. W przypadku nieletnich rodzice będą mogli zasygnalizować władzom swój sprzeciw wobec ich wyjazdu zagranicę. Ponadto, ustawa określa termin „indywidualnego działania terrorystycznego”, co ma ułatwiać orzekanie w sprawach tzw. samotnych wilków. Wprowadza także przepisy sankcjonujące propagowanie terroryzmu w internecie (za co grozi do 7 lat więzienia). Władze będą mogły ponadto występować do dostawców internetu o zablokowanie niektórych stron⁷³.

Po zamachach ze stycznia 2015 r. premier Manuel Valls ogłosił podjęcie wyjątkowych środków w walce z terroryzmem. Zapowiedział utworzenie w ciągu trzech lat 2680 nowych etatów w celu usprawnienia działań państwa (1400 w ministerstwie spraw wewnętrznych, 950 w ministerstwie sprawiedliwości,

⁷² Ministerstwo uruchomiło wtedy telefon kontaktowy dla bliskich osób podejrzanych o terroryzm, podczas gdy np. w Niemczech centrum informacyjne na temat radykalizacji funkcjonuje od 2012 r. Za: *Ibidem.*, s. 72.

⁷³ M. Hecker, *Actuelles de l’Ifri – Le jihad en Syrie...*, *op.cit.*, s. 3–4.

250 w ministerstwie obrony i 80 w ministerstwie finansów). Na ten cel przeznaczone zostanie 425 mln euro. Ponadto ma zostać wprowadzony, podobnie jak w krajach anglosaskich, system danych pasażerów linii lotniczych (*passengers name record*), który pozwoli śledzić etapy podróży osób podejrzanych o terroryzm. Francuski premier przedstawił również plany wzmocnienia i poprawy koordynacji służb specjalnych oraz przyznania im nowych uprawnień. Podjęte mają zostać także działania i uruchomione dodatkowe środki w celu zapobiegania radykalizacji i jej wykrywania, zwłaszcza w więzieniach. Wzmocniony ma być również nadzór nad treściami pojawiającymi się w internecie⁷⁴. W walce z „cyber-dżihadyzmem”, propagowaniem terroryzmu i rekrutacją bojowników francuskie władze podjęły współpracę z głównymi operatorami sieci⁷⁵.

Zmiany w funkcjonowaniu służb antyterrorystycznych

W ciągu ostatnich trzydziestu lat, często w odpowiedzi na zamachy terrorystyczne na swoim terytorium, Francja poszerzała arsenał środków w walce z terroryzmem. Kilkakrotnie reformowano służby specjalne. Wobec rosnącego zagrożenia radykalnym islamizmem, w 2008 r. dokonano konsolidacji służb kontrwywiadowczych, tworząc Centralną Dyрекcję Wywiadu Wewnętrznego (*direction centrale du renseignement intérieur*, DCRI), która podlegała Generalnej Dyrekcji Policji Krajowej (*direction générale de la police nationale*). DCRI miała za zadanie zapobiegać działaniom wymierzonym w bezpieczeństwo kraju, prowadzonym przez inne państwa lub organizacje terrorystyczne, oraz zwalczać je. Jednak potrójny zamach dokonany w marcu 2012 r. w Tuluzie i Montauban przez Mohammeda Merah pokazał niedostateczną koordynację służb i współpracę DCRI z policją kryminalną⁷⁶.

W rezultacie podjęto kolejne zmiany, m.in. tworząc w 2014 r. wzmocnioną Generalną Dyrekcję Bezpieczeństwa Wewnętrznego (*direction générale de la sécurité intérieure*, DGSI), podporządkowaną bezpośrednio ministerstwu spraw wewnętrznych. Zniesiono także sztuczny podział na analizę

⁷⁴ *Antiterrorisme: Manuel Valls annonce des mesures exceptionnelles* [Antyterroryzm: Manuel Valls zapowiada wyjątkowe środki], 21 stycznia 2015 r., <http://www.gouvernement.fr/antiterrorisme-manuel-valls-annonce-des-mesures-exceptionnelles> (dostęp: 15 sierpnia 2015 r.).

⁷⁵ *Rencontre avec les grands opérateurs de l'Internet* [Spotkanie z ważnymi operatorami internetu], 22 kwietnia 2015 r., <http://www.interieur.gouv.fr/Actualites/Communiqués/Rencontre-avec-les-grands-operateurs-de-l-Internet> (dostęp: 15 sierpnia 2015 r.).

⁷⁶ F. Foley, *Les failles de l'antiterrorisme français dans l'affaire Merah* [Niedociągnięcia francuskiego antyterroryzmu w sprawie Merah], 24 marca 2013 r., „Marianne”, http://www.marianne.net/Les-failles-de-l-antiterrorisme-francais-dans-l-affaire-Merah_a227584.html (dostęp: 15 sierpnia 2015 r.).

źródeł tajnych i jawnych, powołując centralne służby wywiadu terytorialnego (*service central du renseignement territorial*, SCRT). Zastąpiły one analizującą jedynie jawne źródła komórkę w ramach Centralnej Dyrekcji Bezpieczeństwa Publicznego Policji. Istotne dla walki z terroryzmem było również utworzenie specjalnego wydziału operacyjnego żandarmerii narodowej (*sous-direction de l'anticipation opérationnelle*, SDAO). Pozwala on na gromadzenie i wykorzystanie na szczeblu centralnym informacji zebranych przez lokalne brygady żandarmerii. Ma to znaczenie dla działań antyterrorystycznych, gdyż często dżihadysty ukrywają broń i trenują na terenach wiejskich⁷⁷.

Wszystkim tym reformom towarzyszyło zwiększanie zatrudnienia w służbach specjalnych. Mimo sukcesywnego wzmacniania francuskich jednostek antyterrorystycznych oraz znakomitej renomy, jaką cieszą się nawet w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, obecnie problemem jest niewystarczająca liczba personelu. Ministerstwo spraw wewnętrznych ocenia, że w związku z wyjazdami „zagranicznych bojowników” do Iraku i Syrii konieczne jest śledzenie blisko 3 tys. osób na terytorium Francji⁷⁸. Po zamachu na „Charlie Hebdo” premier M. Valls ogłosił utworzenie w ciągu najbliższych trzech lat 1,1 tys. nowych etatów w służbach specjalnych (500 w DGSI, 500 w SCRT i 100 w dyrekcji wywiadu prefektury policji Paryża)⁷⁹.

Francuski rząd postanowił również stworzyć jednolite podstawy prawne do działania służb specjalnych, dostosowane do nowoczesnych technik operacyjnych, czego dotąd brakowało. Ustawa z 1991 r. o przechwytywaniu danych wymagała aktualizacji w związku z postępem technologicznym, a zwłaszcza pojawieniem się internetu i telefonii komórkowej. Nowe prawo wzbudza jednak wiele kontrowersji. Część opinii publicznej obawia się, że doprowadzi ono do ograniczenia swobód obywatelskich, umożliwiając służbom specjalnym naruszanie prywatności. Mimo to zostało ono przegłosowane przez parlament 24 czerwca 2015 r., a następnie skierowane przez prezydenta do Trybunału Konstytucyjnego, który pozytywnie orzekł o zgodności tego prawa z ustawą zasadniczą⁸⁰.

⁷⁷ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 56–59.

⁷⁸ *La lutte contre le terrorisme [Walka z terroryzmem]*, 24 lipca 2015 r., <http://www.gouvernement.fr/action/la-lutte-contre-le-terrorisme>, (dostęp: 15 sierpnia 2015 r.).

⁷⁹ *Antiterrorisme : Manuel Valls annonce...*, *op.cit.*

⁸⁰ *La lutte contre le terrorisme, op.cit.*

Najważniejsze zmiany, które wprowadza ustawa o wywiadzie (*loi sur le renseignement*):

- Enumeratywne określenie fundamentalnych interesów państwa, które uzasadniają użycie technik opisanych przez ustawę, mianowicie: niepodległość, integralność terytorialna oraz obrona narodowa; istotne interesy polityki zagranicznej, wykonywanie zobowiązań europejskich i zagranicznych Francji oraz zapobieganie wszelkim formom obcej ingerencji; istotne interesy ekonomiczne, przemysłowe i naukowe Francji; zapobieganie aktom terroryzmu; zapobieganie zamachom na republikańską formę instytucji, działaniom mającym na celu przywrócenie rozwiązanych ugrupowań zbrojnych oraz zbiorowej przemocy uderzającej w porządek publiczny; zapobieganie przestępczości; zapobieganie rozprzestrzeniania broni masowego rażenia;
- Utworzenie nowej, niezależnej instytucji kontrolnej – Narodowej Komisji Kontroli Technik Operacyjnych (*Commission nationale de contrôle des techniques de renseignement*, CNCTR), która będzie wydawać opinie przed podjęciem operacji – z wyjątkiem nagłych przypadków (jednak nawet wtedy potrzebna jest zgoda premiera). Opinia CNCTR nie jest wiążąca, ale w przypadku naruszenia przepisów komisja może skorzystać z uprawnień śledczych;
- Możliwość zobowiązania operatorów internetu do założenia automatycznego przetwarzania danych (tzw. czarnych skrzynek⁸¹), które pozwolą wykryć połączenia mogące świadczyć o zagrożeniu terrorystycznym. Treść komunikacji ma pozostać anonimowa, przechwytywane będą jedynie metadane (nadawca/odbiorca wiadomości, adres IP odwiedzanej strony, czas komunikacji);
- Możliwość poszerzenia nadzoru elektronicznego na wszystkie osoby kontaktujące się z już podejrzanymi, co ma ułatwić identyfikację nowych potencjalnych terrorystów;
- Możliwość stosowania różnych technik operacyjnych (podśluchów, programów szpiegujących, *IMSI-catchers*), po zaopiniowaniu przez CNCTR. Maksymalna liczba tych urządzeń będzie określana przez premiera, po wydaniu opinii przez CNCTR;

⁸¹ *Le projet de loi sur le renseignement massivement approuvé à l'Assemblée [Projekt ustawy o wywiadzie zdecydowanie przyjęty przez Zgromadzenie]*, „Le Monde”, 4 maja 2015 r., http://www.lemonde.fr/pixels/article/2015/05/04/que-contient-la-loi-sur-le-renseignement_4627068_4408996.html#v-63LYgDgvFVoq8p6.99 (dostęp: 16 sierpnia 2015 r.).

- Stworzenie automatycznego rejestru sądowego osób skazanych za działalność terrorystyczną, których dane mogą być zachowywane przez dwadzieścia lat (w przypadku nieletnich – dziesięć lat);
- Możliwość zgłaszania przez agentów do CNCTR wszelkich przypadków nielegalnego stosowania opisanych przez ustawę technik operacyjnych. Komisja zawiadamia następnie premiera, a jeśli stwierdzi naruszenie prawa może zawiadomić prokuraturę. Wszystkie dostarczone informacje przekazuje do komisji konsultacyjnej ws. tajemnicy obrony narodowej, która przedstawia premierowi opinię na temat możliwości odtajnienia części lub całości tych informacji i ich przekazania prokuraturze. Ustawa zabrania jakiegokolwiek dyskryminacji czy karania agenta, który w dobrej wierze przedstawi komisji kontrolnej przypadku łamania prawa⁸².

Opisane powyżej zmiany budzą krytykę ze względu na zapewnienie służbom szerokiego dostępu do danych osobowych. Wskazuje się ponadto na możliwość różnego interpretowania „interesów państwa” czy „zamachów na republikańską formę instytucji” w celu śledzenia np. aktywistów i uczestników manifestacji. Zapisy o „czarnych skrzynkach” kojarzą się niektórym z praktykami amerykańskiej *National Security Agency* – zwłaszcza, że w trakcie toczącej się debaty nad nową ustawą we Francji *Wikileaks* ujawniła, że Stany Zjednoczone prowadziły nasłuch rozmów telefonicznych francuskich prezydentów. Parę miesięcy po marszach pod hasłem „Je suis Charlie” pojawili się manifestanci z napisami „Je suis sur écoute” („Jestem na podsłuchu”). Symbolicznie obrazuje to rozdarcie między względami bezpieczeństwa narodowego a swobodami obywatelskimi, tak charakterystyczne dla współczesnych społeczeństw demokratycznych.

Nowa ustawa pozwala na stworzenie jednolitych ram prawnych dla działalności służb antyterrorystycznych, zwiększa ich uprawnienia do przechwytywania danych, a jednocześnie wprowadza mechanizmy kontrolne. Jest to więc istotny instrument, który powinien przyczynić się do usprawnienia walki z terroryzmem we Francji.

Przeciwdziałanie radykalizacji

W debacie publicznej na temat terroryzmu islamskiego pojawia się często termin „radykalizacji”, stosowany zarówno w odniesieniu do jednostek jak

⁸² LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement [Ustawa z 24 lipca 2015 r. dotycząca wywiadu], JORF n°0171 du 26 juillet 2015, s. 12735, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000030931899&categorieLien=id> (dostęp: 16 sierpnia 2015 r.).

i grup społecznych. Zwraca się uwagę na konieczność przeciwdziałania temu zjawisku, tj. „deradykalizacji”. J.-L. Marret i L. Baral definiują to pojęcie jako:

- całokształt działań społecznych, psychologicznych lub behawioralnych, które mają pomóc osobom zradykalizowanym zrezygnować z zaangażowania w proces prowadzący do użycia przemocy fizycznej lub werbalnej oraz powrócić do zachowań zgodnych z prawem;
- spowodowanie wycofania się jednostek bądź grup (np. byłych dżihadystów powracających z Iraku i Syrii) z aktywnej przemocy politycznej⁸³.

Autorzy zauważają, że Francja przez długi czas odrzucała programy przeciwdziałania radykalizacji, wdrażane w innych państwach zachodnich w ciągu ostatnich dziesięciu lat, postrzegając je jako próbę politycznej modyfikacji świata islamu przez administrację George’a W. Busha. Obawiała się również, że mogą one prowadzić do stygmatyzacji muzułmanów i pogorszyć relacje Francji z państwami arabskimi⁸⁴. Rodziny osób zradykalizowanych pozostawały często bezradne, a służby porządkowe nie miały instrumentów do oddziaływania w sferze związanej z przekonaniami religijnymi, a więc uważanej za prywatną. Dopiero w kwietniu 2014 r. przedstawiono plan walki z radykalizacją i ugrupowaniami terrorystycznymi, który obejmował jednak głównie wspomniane już instrumenty policyjne. Utworzono wtedy także Narodowe Centrum Pomocy i Przeciwdziałania Radykalizacji (*Centre national d’assistance et de prévention de la radicalisation*, CNAPR), obsługujące „zieloną linię” – numer telefonu, pod którym bliscy osób podejrzanych o chęć dołączenia do dżihadystów mogli zgłosić ten fakt władzom oraz otrzymać porady⁸⁵.

Wydaje się, że obecnie francuskie władze dostrzegają problem radykalizacji i zaczynają wypracowywać wielowymiarowe odpowiedzi na to zjawisko⁸⁶. Będą one wymagały działań w licznych obszarach (edukacja, więziennictwo, media). Przykładem może być podjęta zaraz po zamachach ze stycznia 2015 r. kampania przeciwko propagandzie dżihadystycznej, która objęła spoty telewizyjne oraz stronę internetową *stop-djihadisme.gouv.fr*.

⁸³ J.-L. Marret, L. Baral, *Pour une prévention française...*, *op.cit.*, s. 4.

⁸⁴ *Ibidem.*, s. 5.

⁸⁵ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 127–128.

⁸⁶ W ostatnich miesiącach francuscy parlamentarzyści opracowali kilka raportów na temat walki z terroryzmem i przeciwdziałania radykalizacji. Zobacz też: Rachida Dati: „*La France est très en retard dans la prévention de la radicalisation*” [Rachida Dati: „*Francja jest bardzo opóźniona w zapobieganiu radykalizacji*”], „*Valeurs actuelles*”, 22 czerwca 2015 r., <http://www.valeursactuelles.com/politique/rachida-dati-la-france-est-tres-en-retard-dans-la-prevention-de-la-radicalisation-53816> (dostęp: 17 sierpnia 2015 r.).

Jednocześnie francuskie siły zbrojne uruchomiły specjalną komórkę kontrpropagandową, której działalność skierowana ma być do potencjalnych dżihadystów⁸⁷. Propozycje inicjatyw związanych z zapobieganiem radykalizacji i walką z terroryzmem przedstawiają resorty edukacji, sprawiedliwości czy finansów.

Towarzyszy temu kolejna odsłona debaty na temat miejsca islamu w państwie; kwestia ta pozostaje dużym wyzwaniem dla laickiej Republiki. Władze dążą do wyłonienia się i ustrukturyzowania umiarkowanej wersji tej religii – „islam Francji”, którego przesłanie, finanse i organizacja byłyby najlepszą zaporą przed dżihadyzmem⁸⁸. W tym celu, wkrótce po zamachu na „Charlie Hebdo”, minister spraw wewnętrznych zapowiedział stworzenie nowej instytucji dialogu z francuskimi muzułmanami, która ma służyć konsultacjom na temat m.in. bezpieczeństwa miejsc kultu, zapobiegania i karania aktów islamofobii, a także szkolenia imamów⁸⁹. W czerwcu 2015 r. odbyło się pierwsze spotkanie ministra ze 150 przedstawicielami islamu⁹⁰.

Od lat Francja walczy również z indoktrynacją dżihadystyczną w meczetach, prowadzoną przez imamów pochodzących z państw arabskich (i często przez nie opłacanych). Od 2012 r. wydano z kraju około 40 takich osób oskarżonych o propagowanie terroryzmu⁹¹. Obecnie radykalizacja młodych postępuje często jednak poza oficjalnymi miejscami kultu, przede wszystkim w więzieniach oraz - w przeważającej większości - za pośrednictwem internetu. Jest to zjawisko, wobec którego zarówno instytucje państwowe jak i autorytety religijne islamu we Francji pozostają bezradne, ale na które próbuje się formułować konstruktywne odpowiedzi.

⁸⁷ Według „Le Monde”, po raz ostatni armia francuska zaangażowana była w działania kontrpropagandowe podczas wojny o niepodległość Algierii. Za: N. Guibert, *Contre l'Etat islamique, l'armée active une cellule de contre-propagande* [Armia uruchamia komórkę kontr-propagandową przeciwko Państwu Islamskiemu], „Le Monde”, 4 lutego 2015 r., http://www.lemonde.fr/international/article/2015/02/04/contre-l-etat-islamique-l-armee-active-une-cellule-de-contre-propagande_4569237_3210.html?xtmc=contre_l_etat_islamique&xtcr=1 (dostęp: 17 sierpnia 2015 r.).

⁸⁸ *Rapport n° 388...*, *op.cit.*, s. 140.

⁸⁹ Bernard Cazeneuve annonce la création d'une nouvelle instance de l'Islam de France [Bernard Cazeneuve zapowiada stworzenie nowej instytucji Islamu Francji], „Valeurs actuelles”, 25 lutego 2015 r., <http://www.valeursactuelles.com/politique/bernard-cazeneuve-annonce-la-creation-dune-nouvelle-instance-de-lislam-de-france-51028> (dostęp: 17 sierpnia 2015 r.).

⁹⁰ B. Sauvaget, *Le gouvernement reçoit son islam de France* [Rząd przyjmuje swój islam Francji], „Libération”, 15 czerwca 2015 r., http://www.liberation.fr/societe/2015/06/15/le-gouvernement-recoit-son-islam-de-france_1329540 (dostęp: 17 sierpnia 2015 r.).

⁹¹ Cazeneuve: 40 imams „prêcheurs de haine” expulsés depuis 2012 [Cazeneuve: 40 imamów „kaznodziei nienawiści” wydanych od 2012 r.], „Le Parisien”, 29 czerwca 2015 r., <http://www.leparisien.fr/faits-divers/jihad-40-imams-precheurs-de-haine-expulses-depuis-2012-selon-cazeneuve-29-06-2015-4903401.php> (dostęp: 17 sierpnia 2015 r.).

Zamachy ze stycznia 2015 r. nie spowodowały zasadniczej zmiany polityki Francji. Już wcześniej prowadziła walkę z terroryzmem – w Sahelu, Iraku, a także na własnym terytorium. Ambicje tego zaangażowania, zwłaszcza w operacje wojskowe, wychodzą znacznie poza środki, jakimi dysponuje państwo. Atak na „Charlie Hebdo” skłonił co prawda władze do zwiększenia budżetu obronnego i liczby sił zbrojnych, ale będzie to oznaczać jedynie zmniejszenie zaplanowanych wcześniej cięć. Na tle innych państw europejskich Francja pozostaje jednak główną potęgą wojskową⁹², z innowacyjnym przemysłem obronnym oraz jednym z najbardziej aktywnych sojuszników USA w walce z islamskim terroryzmem.

Główną przyczyną zmian podjętych w ostatnich latach w działaniach antyterrorystycznych na terenie kraju był wzrost liczby obywateli francuskich wyjeżdżających na dżihad do Iraku i Syrii. Wskazuje się jednak na zbyt późną reakcję władz. Plan walki z radykalizacją i ugrupowaniami terrorystycznymi ogłoszony został dopiero wiosną 2014 r., podczas gdy liczba wyjazdów zagranicznych bojowników rosła od 2012 r. i inne państwa zachodnie podejmowały już odpowiednie środki. Zamach na „Charlie Hebdo” pozwolił uzasadnić i przyspieszyć decyzje, które już wcześniej wydawały się konieczne, jak np. stworzenie jednolitych podstaw prawnych dla działania służb specjalnych i ich adaptacja do pojawiających się nowych technologii. Francja od lat walczy z terroryzmem głównie za pomocą instrumentów policyjnych i prawnych, zaniebując jednak - częściowo ze względu na laicki charakter państwa – prewencję radykalizacji religijnej. Po styczniowych zamachach władze w większym stopniu dostrzegają potrzebę działań również i w tym obszarze.

⁹² Francja ma najliczniejsze siły zbrojne w UE (215 tys.) i drugi co do wielkości budżet obronny (53 mld dolarów, co stanowi 1,9 proc. PKB). Za: *The Military Balance 2015*, Routledge, Londyn 2015, s. 484–485.